

EL COMENTARI DE TEXT

Localitzar un text és establir la seua situació en unes coordenades precises, tenint en compte les diferents relacions que el determinen.

Hem de fitar el text en dos plànols: com text literari en si, independentment de la seua situació històrica; i com a obra inserida en la Història de la Literatura, amb totes les incidències que això comporta.

Comencem pel segon punt, **com a obra literària** considerem:

- a) Autor, obra, període, moviment o escola literària, data...
- b) Característiques generals de l'època, moviment... a què pertany el text. (Solament cal esmentar aquelles que influeixen directament en el text que estem llegint).
- c) Particularitats de l'autor en allò que es relaciona amb el text. Moment d'aquella obra en la producció de l'autor i característiques que se'n deriven..
- d) Trets més destacats del text i de l'obra a la qual pertany.
- e) Fonts i influències que es manifesten en el text.

Com a text literari cal indicar:

- a) El gènere literari al qual pertany (poesia, prosa, assaig, teatre...).
- b) El subgènere, si és possible (novel·la, conte, comèdia, ègloga, triava, oda...).
- c) La forma literària: prosa o vers

Al coneixement de la literatura no s'arriba solament mitjançant l'estudi de la seua història. Aquest estudi es convertiria en una simple memorització de dades si no fos acompanyat d'altres maneres de percepció: la lectura continuada d'obres literàries i el comentari o explicació de textos.

- Comentar un text suposa comprovar les dades conegudes a través de l'estudi de la Història de la Literatura (característiques generals d'un moviment, estil d'un autor...), comprendre amb profunditat el text literari en les seues diverses implicacions (autor-societat-estructura literària-forma-contingut...) i descobrir els valors estètics que el justifiquen com a creació artística.
- Comentar un text té com finalitat explicar què és el que l'autor diu, com ho diu, justificant per què ho diu així, i quina impressió produeix.

Un text literari (ja es tracte d'una obra completa —novel·la, conte, comèdia, poema...— o d'un fragment) és una unitat de comunicació que té la finalitat de produir bellesa, entenent per bell tot allò que produeix un plaer espiritual. És, a més, desinteressat, perquè no satisfà cap altra curiositat que la de la contemplació (lectura).

Com a unitat de comunicació literària, no podem dissociar el contingut (el que s'expressa) de la forma (com s'expressa). Contingut i forma no es donen del tot per separat ni en la ment de l'artista ni en la del lector; apareixen des del principi indissolublement units, de tal manera que els assumptes, personatges, imatges... són fruit d'una progressiva conformació. No podem, doncs, desglossar dos aspectes —contingut i forma— en el nostre comentari: la forma determina el contingut i viceversa.

Sabem que no existeix —no pot existir— un mètode o model únic. Els resultats d'un comentari de text dependran en certa mesura de l'agudesia, coneixements i aptitud del comentarista. A més, pot haver-hi comentaris en els quals predomine l'enfocament gramatical, el sociològic, l'ideològic, l'estilístic... Però sí que és possible seguir un ordre i partir d'uns principis fonamentals per a aplicar a qualsevol text literari... o, almenys, a la majoria de textos.

Lázaro Carreter i Correa Calderón assenyalen dos riscos per a qui comenta un text literari: la paràfrasi i el prendre el text com a pretext.

- Fer una paràfrasi suposa limitar-se a explicar el que diu el text amb altres paraules amb la finalitat d'emplenar fulls amb text escrit —és a dir, el que l'estudiant anomena "enrotllar-se".
- El comentari no ha de convertir-se tampoc en un pretext per a demostrar uns coneixements que es tenen, però que no són útils per a explicar el text.

Per exemple, el text no ha de servir com a pretext per a explicar detalladament la vida i obra del seu autor. De la biografia, a part d'algunes notes generals, només ens interessarà algun o algunes dades específiques, que determinen el text.

El comentari mètric no ha de ser una explicació tècnica de l'estrofa, on s'assenyalen tots els casos de sinalefa, la posició dels accents... si aquests elements no són determinants per a explicar altres aspectes del contingut. Hi haurà prou amb una explicació general de l'estrofa utilitzada, on s'assenyalen les seues qualitats rítmiques —si són rellevants—, indicant-ne, si cal, l'origen i el motiu de la seua elecció per part de l'autor.

Passa el mateix amb l'anàlisi de la forma. No cal dir, per exemple: "en el vers 6 del poema 7 hi ha una metàfora: cabells d'or. La metàfora és un trop que consisteix en la identificació d'un terme real amb altre terme imaginari, basat en una relació de semblança. Els tipus de metàfores són:...". L'anàlisi dels elements formals —per exemple, les anomenades figures literàries— explica el contingut del terme i la sensació que produeix en el lector, i en relació, a més, amb la intenció de l'autor.

Repetim que el comentari no és l'exposició de continguts teòrics.

- Advertim un altre perill molt freqüent. El comentari no pot convertir-se simplement en un inventari de figures literàries, en una tirallonga de metàfores, epítets, al·literacions... Només han de tenir-se en compte aquells aspectes estilístics que ens ajuden a explicar el text, atenent sempre a la justificació del seu ús i a la impressió que produeixen.
- Finalment, una consideració necessària: la facilitat en el comentari només s'aconsegueix mitjançant la reflexió i la pràctica.

GUIÓ PER AL COMENTARI D'UN TEXT

A. Localització i contextualització

1. Dades bàsiques sobre l'autor
2. Període històric. Moviment literari de referència. Entroncament en la tradició, precedents...
Projecció, influència en la literatura coetània i en les generacions futures...
3. Gènere, subgènere, altres elements caracteritzadors

B. Anàlisi del text

Narrativa i teatre

1. Determinació del tema central i, optativament, d'altres nuclis temàtics secundaris
2. Resum de l'argument
3. Estructura
(Determinació de l'organització del text: interna, model de desenvolupament (plantejament, nus, desenllaç), capítols...; externa: pròleg, dedicatòria, il·lustracions)
4. Determinació dels personatges.
 - Jerarquització: Principals / Secundaris
 - Caracterització essencial: Trets físics / Trets psicològics
 - Coneixement directe / indirecte
 - Tractament subjectiu / objectiu
5. Determinació de l'espai / espais on es desenvolupa la història:
(Macroespais / microespais. Condició real, evocada o imaginària. Descripció esquemàtica. Determinació del seu nivell de càrrega simbòlica)
6. Determinació del temps de la història
Època en què es desenvolupa / Durada

Poesia

1. Determinació del nucli o nuclis temàtic dominants i dels motius secundaris presents al poemari
2. Estructura. Organització del text
(Interna: Grau d'unitat / diversitat interna, estructures compostives dominants, apartats.
Externa: pròleg, dedicatòria, il·lustracions...)
3. Model/s de composició
(Simetria / asimetria. Estructura explicativa / conclusiva, lineal... Esquema obert / tancat...)
4. Progressió, clímax poètic

Assaig

1. Determinació del tema central i el possibles temes col·laterals
2. Resum de les idees desenvolupades al llarg del text
3. Estructura
 - Determinació de l'organització del text: apartats i subapartats (plantejament introductori, exposició de fets, desenvolupament de l'argumentació i conclusió / recapitulació)...
 - Determinació del/s model/s argumentatius i subsidiàriament expositius utilitzats (inductiu / deductiu, emmarcat / circular...)

C. Conclusions valoratives

1. Recapitulació de les valoracions fetes al llarg de l'anàlisi

2. Elaboració d'altres valoracions més globals:

- En quina mesura l'obra és creativa i original
- Com reflecteix els trets d'estil més característics de l'autor
- En quina mesura és representativa d'un corrent estètic i/o d'una època concreta
- Quina influència i/o projecció ha tingut sobre altres autors i obres de la seva època o posteriors

APUNTS ÚTILS PER A LA FASE D'ANÀLISI

Anàlisi del text

En aquesta fase han d'analitzar-se l'argument, el tema o idea central que l'autor ens vol transmetre, el seu punt de vista i la forma que estructura el missatge.

- Per a trobar l'argument preguntarem: *Què ocorre?*
- Per a delimitar el tema: Quina és la idea bàsica que ha volgut transmetre l'autor del text?
- Per a analitzar l'estructura: Com organitza l'autor el que vol dir en unitats coherents relacionades entre si?
- Per a descobrir la postura de l'autor: De quina manera intervé l'autor en el text?

Argument i tema

Trobar l'argument d'un text és seleccionar les accions o esdeveniments essencials i reduir la seua extensió conservant els detalls més importants. L'argument pot desenvolupar-se en un o dos paràgrafs.

Si de l'argument eliminem tots els detalls i definim la intenció de l'autor, el que vol dir en escriure el text, estarem extraient el tema. Aquest ha de ser breu i concís: es reduirà a una o dues frases.

L'autor té una visió del món que ens transmet mitjançant la seua obra. El text presenta un sentit, una intencionalitat. Establir el tema és delimitar la idea central que origina i dona sentit al text. Cal prescindir de les dades anecdòtiques i concrets. Hem d'esmentar:

- El tema o idea central.
- Característiques del tema (tradicional o innovador, moral, amorós, social...).
- Si és un tòpic literari ha d'explicar-se i justificar en relació amb el període literari que es localitza el text.
- Si és un tema habitual de l'autor o del corrent literari que pertany

L'estructura

Si ens detenim en la forma en què l'autor ha creat el text i en com les diferents parts del mateix es relacionen entre si, estarem analitzant l'estructura.

Per a trobar l'estructura d'un text cal delimitar en primer lloc els seus nuclis estructurals. Aquests poden estar dividits al seu torn en subnuclis. A més, cal determinar les relacions que s'estableixen entre ells.

L'esquema estructural clàssic és el d'introducció desenvolupament, clímax i desenllaç, però els textos poden organitzar-se d'altres formes, atenent:

- La disposició lineal: els elements apareixen l'un darrere de l'altre fins al final.
- La disposició convergent: tots els elements convergeixen en la conclusió.
- L'estructura dispersa: els elements no tenen aparentment una estructura definida, aquesta pot arribar a ser caòtica .
- L'estructura oberta i additiva: els elements s'afegen els uns als altres i se'n podrien seguir afegint més.
- L'estructura tancada, contrària a l'anterior, etc

Autor i text

Context

El context és l'àmbit de referència d'un text. Què entenc per àmbit de referència? Tot allò a què pot fer referència un text: la cultura, la realitat circumdant, les ideologies, les convencions socials, les normes ètiques, etc. Però no és el mateix el context en què es produeix un text que el context en el qual s'interpreta. Si ens cenyim als textos literaris escrits, com a mínim cap distingir entre el context de l'autor i el context del receptor. Sens dubte l'àmbit de referència d'un autor quan escriu la seua obra és diferent de l'àmbit de referència del receptor; la cultura de l'autor, el seu coneixement de la realitat circumdant, la seua mentalitat, els seus costums, no solen coincidir amb la cultura, el coneixement de la realitat, la mentalitat o els costums dels seus lectors. Més encara, no és possible parlar dels lectors com una entitat abstracta, perquè són éssers individuals, i els seus contextos són així mateix diferents, per molt menuda que siga la diferència.

Manuel Cambrer. *Introducción al comentario de textos*. Castalia

En aquest apartat es comentarà la manera en què l'autor intervé en el text. Aquest pot adoptar una postura objectiva o subjectiva, realista o fantàstica, seriosa o irònica...etc.

Cal analitzar també des d'on relata la història (des de fora, des de dalt, etc.), si apareix o no el narrador i quin punt de vista adopta: tercera persona omniscient, tercera persona observadora, primera persona protagonista, primera persona testimoni, etc.

Determinació de la disposició de l'autor enfront la realitat

Si ens situem en l'oposició objectivitat /subjectivitat podrien donar-se els següents casos:

Realisme: significa fidelitat a la realitat, o com a molt, a allò versemblant.

Idealisme: l'autor transforma la realitat destacant aquells elements i qualitats que poden alterar la realitat per a embellir-la o deformar-la.

Disposicions més concretes que s'oposen o matisen el realisme i l'idealisme, i que pertanyen a tendències literàries determinades són: el naturalisme, el simbolisme, el surrealisme, l'expressionisme, l'impressionisme, etc.

També podem establir altres oposicions; per exemple, entre disposició racional i intel·lectual enfront d'una postura emocional o afectiva, i també entre actitud lògica-realista enfront d'una altra imaginativa-fantàstica. La irònica suposa, potser, un major grau de maduresa literària i de distanciament, perquè hi ha una discrepància entre el que és aparent i allò que és real, entre el que es diu i el que es dona a entendre. És una forma de no simplificar o reduir el judici de l'autor davant el que realment succeeix.

L'actitud o punt de vista de l'autor (atenent el gènere)

En un text líric, predomina l'actitud subjectiva. L'autor intervé en la realitat que descriu (un paisatge, els seus sentiments...). La seua actitud subjectiva (interna) pot combinar-se de vegades amb certa objectivitat. El poema i el jo poètic

Centrant-nos en el poema, siga quina siga la forma que presente, sempre hi ha un subjecte que parla, que s'expressa, que comunica un missatge poètic. Aquest subjecte (que en la novel·la s'anomena narrador), en poesia rep el nom de veu, de jo poètic, i no s'ha de confondre amb l'autor en tant que personatge històric.

L'autor és la persona que compon el poema, però no és apropiat identificar-lo amb la veu poètica. Deixant de banda si l'autor és sincer o no, o si la composició poètica reflecteix el seu estat d'un moment però no d'un altre, els textos literaris tenen una formulació prou oberta per adaptar-se a nous temps i a nous receptors. Per això diem que un poema, un cop formulat, deixa de ser un episodi històric lligat a una cronologia concreta i esdevé un component del *corpus* literari general. Així, qualsevol receptor pot fer-se'l seu, interpretar-lo i sentir-lo a la seua manera.

El text narratiu

En un text narratiu, sol predominar l'actitud objectiva (externa), encara que es poden identificar diferents disposicions, per la qual cosa que podem distingir diferents tipus de narrador:

El narrador omniscient actua amb un coneixement complet de tot: sentiments, pensaments, esdeveniments, situacions... Presenta els personatges en tercera persona i descriu tot el que aquests veuen, escolten, senten... i fins i tot circumstàncies en les quals no hi ha present cap personatge. El narrador pot prendre una actitud objectiva o subjectiva. Tradicionalment, ha estat la forma habitual en la novel·la. Empra la tercera persona

El narrador objectiu actua com si observara els fets, ajustant-se a aquests com un observador imparcial. No pot endinsar-se en el món interior dels seus personatges. Aquesta actitud no és molt freqüent i sol donar-se només en fragments més o menys extensos d'una obra narrativa. Utilitza la tercera persona.

El narrador testimoni és un personatge secundari o un testimoni dels fets que no participa directament en l'acció. Utilitza la primera persona en combinació amb la tercera.

El narrador protagonista és el personatge central, en primera persona, conta la seua pròpia història. Poden coincidir l'autor i el narrador (autobiografia) o no (per exemple, en la novel·la picaresca).

La segona persona narrativa s'adreça en un diàleg fictici a un personatge absent, al lector o a si mateix (monodiàleg).

En un **text dramàtic** predomina l'acció i el diàleg, per la qual cosa l'autor es distancia. No obstant això, en el teatre l'autor pot adoptar també punts de vista diferents en relació amb els seus personatges. Vegem-lo en la particular explicació de Ramón del Valle Inclán:

[...] creo que hay tres modos distintos de ver el mundo artística o estéticamente: de rodillas, en pie o levantado en el aire. Cuando se mira de rodillas —y ésta es la posición más antigua en literatura—, se da a los personajes, a los héroes, una condición superior a la condición humana, cuando menos a la condición del narrador o del poeta. Así, Homero atribuye a sus héroes condiciones que en modo alguno tienen los hombres. [...] hay una segunda manera, que es mirar a los protagonistas [...] como de nuestra naturaleza, como si fuera el personaje un desdoblamiento de nuestro yo, con nuestras mismas virtudes y nuestros mismos defectos. Esta es indudablemente la manera que más prospera. Esto es Shakespeare [...]. Y hay otra tercera manera, que es mirar el mundo desde un plano superior y considerar a los personajes de la trama como seres inferiores al autor, con un punto de ironía. Los dioses se convierten en personaje de sainete. Esta es una manera muy española, manera de demiurgo, que no se cree en modo alguno hecho del mismo barro que sus muñecos.

Altres aspectes del text narratiu

Els gèneres narratius

Conte: text narratiu de ficció, generalment breu, caracteritzat per la intensitat i l'esquematisme sintètic, per la visió parcial o fragmentària o centrada en un aspecte d'un tema, per la presentació dels fets en si mateixos sense preàmbuls i que tot conflueix de cara als fets que constitueixen el nervi del conte. Té menys varietat i matís que la novel·la, però té més contundència i força expressiva. Tradicionalment també, cal afegir-hi la finalitat clara de moralitzar i entretenir. L'extensió del conte literari no té uns límits rígids i sovint provoca confusions. No s'ha definit encara la diferència entre conte, narració llarga i novel·la curta. Algunes llengües com l'anglès s'han acostat a una terminologia més precisa: *tale* per a la narració breu, i *short story* per al conte llarg.

Cal distingir entre el conte literari o culte (que troba els seus límits en extensió en la novel·la curta, i pot conrear diversos gèneres temàtics: el meravellós, el terror, etc.) i el conte tradicional o rondalla, lligat a les formes de tradició oral (que pot incloure els contes de fades o fantàstics, d'herois, etc.).

Faula: composició breu en vers o en prosa que pot estar formada per un sol episodi, els protagonistes de la qual són animals o éssers inanimats, i que comporta un ensenyament exemplar.

Llegenda: es tracta d'una narració, generalment de caràcter popular, que conté un nucli temàtic de tradició històrica, però reinterpretat, magnificat, per la imaginació o per males interpretacions, rumors o per la suggestió de l'excepcionalitat dels fets. Es presenten normalment reunides en cicles, a l'entorn de

protagonistes (*Jaume I*, Joan Garí...)

Novel·la: gènere narratiu de ficció, d'extensió regular o llarga, que modelitza en registre ficcional els conflictes i les tensions de l'ésser humà inserit en la història i en el si d'una comunitat. És un gènere de definició complexa perquè va nèixer i es va desenvolupar al marge de la preceptiva i de l'anomenada literatura culta, per la qual cosa es va diversificar des del principi, i va admetre tota mena de possibilitats i recursos discursius.

La novel·la és enunciada per un narrador, que és una entitat ficcional instruïda per l'autor. A la novel·la sempre hi ha algú, alguna instància, que relata (que pertany al món de ficció instaurat i que, per tant, no és l'autor), encara que el narrador no siga una figura explícita. I, en elegir la figura del narrador, l'autor selecciona també una sèrie d'estratègies discursives, que són aquelles a través de les quals convertirà la història en trama.

En la novel·la es desenvolupa una acció relativament extensa, que pot tenir ramificacions secundàries o altres accions encaixades. Els intèrprets de l'acció són els personatges, que són presentats mitjançant diverses tècniques possibles de caracterització. I aquesta acció, que es relata des d'un temps concret mitjançant la instància narrativa, es desenvolupa en unes coordenades d'espai i temps.

- Novel·la **curta:** gènere novel·lístic d'extensió breu, caracteritzat per l'existència d'una acció que es desenvolupa generalment amb ritme àgil, de forma condensada i tendint a un desenllaç únic. Una de les seues característiques bàsiques és la concentració temàtica i un tractament del temps que tendeix a la linealitat.
- Novel·la d'aprenentatge: gènere novel·lístic en el qual es narra la història d'un personatge al llarg de la seua formació intel·lectual, moral o sentimental, entre la joventut i la maduresa.
- Novel·la **d'aventures:** gènere novel·lístic caracteritzat pel viatge i la consecució d'aventures en terres remotes, amb episodis i incidents agitats. A partir del s. XIX té un gran impuls, abandona les seues implicacions amb el gènere sentimental i es diversifica: novel·la d'aventures marineres (*Moby Dick*), viatges a indrets imaginats (*Robinson Crusoe*, novel·les de J. Verne,...).
- Novel·la **de cavalleries:** gènere novel·lístic d'origen medieval que naix al voltant del món de la cavalleria i en tracta els tòpics. El protagonista o heroi és el cavaller, que lluita per una dama i pels valors cristians.
- Novel·la de **ciència-ficció:** gènere novel·lístic que consisteix a explorar indrets possibles des del punt de vista científic, però encara no (o potser mai) imaginables com a reals.
- Novel·la **de costums:** gènere novel·lístic de caràcter realista que s'interessa per recollir unes formes de vida i uns costums, rurals o urbans, que estan en un període crític o a punt de desaparèixer. És propi del s. XIX.
- Novel·la **epistolar:** gènere novel·lístic anomenat així a causa de la tècnica d'escriptura. En un principi és una derivació de la novel·la sentimental. Es caracteritza per la subjectivitat de la visió, ja que totes les opinions i impressions passen per la focalització del subjecte ficcional que escriu les cartes.
- Novel·la **gòtica:** gènere novel·lístic d'origen anglès, preromàntic, que consisteix a desenvolupar una història de terror en escenaris truculents i carregats de misteri, com castells de l'Edat Mitjana.
- Novel·la **històrica:** gènere novel·lístic que té els seus precedents en el tipus de novel·la romàntica sobre fets històrics que publicà W. Scott. Situa l'acció en un context històric realista amb voluntat de recrear-ne l'ambient o reinterpretar el passat en els seus components socials, jurídics o culturals.
- Novel·la **negra:** s'anomena així el gènere novel·lístic que deriva de la novel·la policíaca, que es comença a conrear als Estats Units amb una forta intenció de crítica dels valors socials, de la corrupció i de la violència institucional. El protagonista és generalment un antiheroi. Té un component elevat de sexe i violència i la resolució de l'enigma no sempre té relació amb el camí que segueix la justícia oficial.

- Novel·la **picaresca**: gènere novel·lístic, generalment construït amb tècnica autobiogràfica, en què un individu de pocs escrúpols conta la història de les seues experiències. El protagonista és un antiheroi.
- Novel·la **policíaca**: gènere novel·lístic que és articulada i mediatitzada pel punt de vista d'un subjecte (policia o detectiu) que segueix pistes i desxifra indicis (amb focalització interna), fins a arribar a un desenllaç, que comporta la solució d'un enigma.
- Novel·la **realista**: gènere novel·lístic que rep la seva denominació a causa de la tècnica de representació utilitzada. El món ficcional realista representa el seu referent real i hi desenvolupa accions versemblants mitjançant el tractament de personatges i ambients que produeixen il·lusió de realitat. De la novel·la realista deriven una sèrie de ramificacions: la novel·la psicològica, la naturalista, la rural, la urbana, etc...
- Novel·la **rosa**: gènere de caràcter sentimental, que relata els amors d'una parella, els quals acaben sempre amb final feliç.
- Novel·la **simbòlica**: tipus de novel·la metafòrica que pot ser llegida en clau de símbol.

Rondalla: tipus de narració popular que combina elements fantàstics amb reals, destinada especialment a un públic infantil, amb una finalitat moralitzadora. Està lligada a les formes orals i es caracteritza per la simplicitat de la trama i per l'ús d'un llenguatge molt efectiu (frases fetes, onomatopeies, fórmules estereotipades d'inici i final...).

Els personatges

Segons la importància que la seva presència té en el desenvolupament de l'argument, els personatges poden ser principals o secundaris.

- **Personatges principals**: són els que intervenen en l'acció amb més intensitat i tenen una influència decisiva en el desenvolupament de la història i en el desenllaç. Entre els principals, n'hi ha un que porta a terme l'acció principal, té la funció més rellevant en el desenvolupament de la història: és el protagonista. Sovint el protagonista té com a adversari un altre personatge de característiques oposades: és el seu antagonista.
- **Personatges secundaris**: són els que intervenen poc en el transcurs de la narració, o bé ho fan amb una certa intensitat, però en pocs episodis.

La caracterització dels personatges acostuma a ser diferent segons el tipus de novel·la. Per exemple, en les novel·les costumistes o en les de gènere policíac, el grau de desenvolupament dels personatges és menor que en les novel·les anomenades psicològiques. Així, pel que fa a la caracterització, els personatges poden ser plans o redons.

- **Personatges plans**: són els que tenen una caracterització esquemàtica, com un esbós. Queden definits amb un sol traç i es mantenen invariables en tota l'obra o experimenten petites modificacions. De vegades, la simplicitat de trets dels personatges plans fa que tinguin tendència a la caricaturització. Entre els personatges que tenen aquest caràcter caricaturesc cal destacar l'antiheroi, personatge mediocre, mancat d'heroïcitat i de valors superiors, que expressa la irracionalitat i la manca de sentit de la vida humana.
- **Personatges redons**: són els que estan definits amb molts trets i amb una gran complexitat psicològica: evolucionen al llarg de la narració i són densos, contradictoris i variables.

En algunes obres hi ha personatges que no responen al tipus d'individu amb trets humans; en aquest cas, es pot tractar d'un personatge col·lectiu o bé d'algun aspecte que ha adquirit un significat simbòlic i ha esdevingut un personatge.

- El **personatge col·lectiu** està format per un conjunt de persones, un poble sencer, una ciutat, etc. que actua com un personatge autònom més, i assumeix com a grup el que en altres casos recau en un sol individu (la burgesia catalana a *La febre d'or*, de Narcís Oller)
- Trobem un **personatge-natura** quan la natura és una referència simbòlica i rep un protagonista destacat; sovint incideix directament en l'argument, condiona l'estat d'ànim dels personatges o actua d'element aglutinador. En el Modernisme en general, i concretament a *Solitud*, podem observar el protagonisme que hi té la natura.

El temps

Tota novel·la se situa en un temps determinat, que pot ser passat, present o fins i tot futur. A més, aquests temps no són necessàriament excloents i poden conviure en la narració. Malgrat tot, el temps que caracteritza el relat és el passat, pel fet que així se subratlla la distància entre el moment de la narració i els fets relatats.

Quan s'analitza el temps, s'han de diferenciar dos aspectes: el temps narratiu i el temps històric.

- El **temps narratiu** o literari: és el temps de la narració, en tant que obra de ficció, independentment del fet que la novel·la reproduïska o no el pas del temps de la realitat exterior. Dins del temps narratiu es pot diferenciar entre el temps de la història (aquell que ve delimitat per la successió cronològica dels fets narrats), i el temps del discurs o temps psicològic (aquell que ve delimitat pel record, l'evocació del passat o la reflexió).
- Segons el tractament que reba en la novel·la, el temps narratiu pot ser lineal, acronològic o retrospectiu.
 - El **temps lineal** és la successió ordenada cronològicament de fets, accions i circumstàncies de la novel·la; els fets s'expliquen en l'ordre en què s'han produït. El temps lineal és objectiu i concorda amb el temps real exterior a l'obra literària. En general, la novel·lística tradicional es basa en un tractament del temps de caràcter lineal.
 - La **acronologia** és el desordre cronològic deliberat amb què es pot presentar la narració. En aquest cas, és el lector qui reconstrueix mentalment l'ordre cronològic. La novel·lística del segle XX es caracteritza per l'alteració del tractament del temps juntament amb altres experimentacions.
 - El **temps retrospectiu** és una evocació del passat des del present narratiu. El lligam entre els dos es fa mitjançant fórmules de transició i passatges que preparen els salts temporals. Quan es confonen realitats i el passat substitueix sobtadament el present, s'utilitza la tècnica cinematogràfica del flash-back.
- Si la història comença amb la trama o conflicte sense introducció, és a dir, ***in media res***, l'ordre cronològic serà alterat; llavors, el temps narratiu podrà ser acronològic o retrospectiu.
- El **temps històric**: és l'època en què se situa l'acció. Aquesta contextualització històrica pot aparèixer concretada implícitament o explícitament (se'ns pot donar una cronologia concreta, se'ns pot aventurar un esdeveniment històric concret, o bé haurem de deduir-la en funció dels costums, vestits o altres indicis presents en el text). Quan en un text no se'ns situen els esdeveniments en un temps històric concret parlem d'acronia.
- Un dels aspectes temporals més significatius és la velocitat de la narració, que posa en relació el temps que duren els esdeveniments que succeeixen en la història (temps històric) i la materialització en el discurs (temps narratiu), en nombre de línies, paràgrafs o pàgines. Per a establir aquesta relació hi ha diversos mecanismes que poden deturar o alentir el temps (la descripció, la digressió, el flux de la consciència, etc) o bé accelerar-lo (síntesis, el·lipsis, etc):
 - **Descripció**: recurs que té el discurs de suspendre la narració i descriure un lloc (topografia) o un personatge, atenent als seus aspectes físics (prosopografia) o psicològics o de caràcter (etopeia). La descripció serveix com a recurs per alentir o deturar el temps del relat en els textos narratius
 - **Digressió**: recurs que consisteix a allunyar-se de l'assumpte principal en un discurs. En la narrativa ocasiona una alteració en el ritme del temps del relat.
 - **El·lipsi**: tècnica de tractament del temps narratiu per la qual s'eliminen períodes de la història relatada i es controla la velocitat (per exemple, pot passar que en una novel·la s'acabe el primer capítol quan el protagonista té quatre anys i comence el segon capítol quan en té deu). -Escena: fragments en els quals coincideix el temps de la història i el temps del discurs (per exemple, en els diàlegs).
 - **Flux de la consciència**: correspon a la forma moderna del monòleg interior, que es caracteritza per l'emergència de l'inconscient a nivell textual.

- **Resum:** explicació abreujada, es tracten en poques línies un seguit d'esdeveniments.

Quan trobem alguns d'aquests mecanismes que alteren la durada de la història en relació amb el temps de lectura, parlem d'anisocronia.

L'espai

L'espai és el marc ambiental en què es mouen els personatges i transcorren els fets; aquest marc pot ser real o imaginari. L'espai esdevé fonamental en les novel·les històriques o realistes.

Aspectes del text poètic

El llenguatge poètic té dues característiques bàsiques que engloben totes les altres: **ritme** i **figura**. El ritme és la repetició de sons, de paraules. D'estructures, d'idees.

El poema, doncs, té una relació tan intensa –una fusió entre la fonètica i el significat que és intraduable a la prosa i no és apte per a ser resumit. El poema és una manera original de captar el món i és capaç de provocar un gaudi estètic lligat a un aprenentatge cultural.

Els diccionaris recullen els significats convencionals dels mots, aquells significats primaris, que serveixen per comunicar-se, anomenats denotatius. Però, en alguns casos recullen també una altra acceptió, el sentit figurat. Per exemple, "*anar amb el coll dret*" té un sentit literal i un sentit figurat. El sentit figurat pot ser més corrent, fins i tot, que el sentit denotatiu.

En poesia, qualsevol paraula o expressió pot assumir un significat figurat o connotatiu, que depèn del context, de l'autor o del lector. El resultat és el fenomen anomenat recurs expressiu, figura retòrica, o simplement, figura.

Mecanismes de formació de figures

Hi ha quatre mecanismes principals

1. **Supressió**: es produeix quan hi ha omissió d'elements que habitualment figurarien en el discurs, com conjuncions, components de la frase, termes d'una comparació; ocultació de significats, etc.
2. **Addició**: es produeix quan s'incorporen més elements dels necessaris o bé quan es repeteix un element d'una forma insistent.
3. **Combinació** o canvi d'elements: entre tots dos existeix alguna analogia, que permet fer aquesta substitució. És el cas de la metàfora.
4. **Permutació** del lloc que ocupen els components del discurs.

Elements bàsics de la poesia

La forma que adopta l'expressió poètica és el poema. La unitat bàsica d'un poema és el vers.

El vers

El vers és una successió de paraules que ocupen una sola ratlla i són determinades pel nombre de síl·labes (metre), la rima i el ritme.

El **nombre de síl·labes** d'un vers són les síl·labes que es poden comptar fins a l'últim accent. Els versos poden ser d'**art menor** (menys de 9) o d'**art major** (9 ó més de 9). En els versos d'art major podem trobar una pausa, cesura, que divideix el vers en dos hemistiquis.

El **ritme** s'obté mitjançant la repetició de combinacions de síl·labes tòniques i àtones (**peus rítmics**).

La **rima** és la repetició dels sons al final dels versos a partir de la darrera vocal tònica. La rima és **consonant** si rimen tots els sons i **assonant** si només rimen els vocàlics. També distingim entre rima **masculina**, quan les últimes paraules dels versos que rimen són agudes, **femenina**, quan són planes o esdrúixoles, i **maridada**, si s'alternen versos masculins amb femenins.

Les estrofes

Els versos es combinen formant estrofes. Si els versos d'una estrofa tenen el mateix nombre de síl·labes, s'anomenen **isosil·làbics**. Si el nombre de síl·labes és diferent, **anisil·làbics**.

Les estructures estròfiques més comunes són les següents: els versos aparellats, els tercets, els quarts i les quartetes (d'art major o menor), la quinteta, l'octava, la dècima i el sonet (aquest darrer, més que no pas una estrofa és una estructura de poema).

Altres formes de poesia

Tot i que associem el concepte de poema a l'estructura en vers, l'expressió poètica també pot tenir altres manifestacions: La prosa poètica és un text escrit en prosa que utilitza recursos poètics.

El cal·ligrama és un tipus de composició poètica en què el text adopta una forma o una disposició relacionada visualment amb el contingut.

El poema visual, en canvi, és una forma poètica que prioritza la comunicació i el poder d'atracció de

l'obra. Es caracteritza per la substitució dels elements tradicionals del poema per elements visuals: imatge, dibuixos, gravats...

Classificació de les figures

Entre les diverses possibles classificacions, proposem la següent:

- **Fòniques**, relacionades amb l'aspecte oral: sons, entonació, ritme d'intensitat...
- **Morfosintàctiques**, relacionades amb l'estructura de les paraules i les combinacions de paraules en la frase.
- **Semàntiques**, relacionades amb el significat de les paraules.
- **Lògiques**, relacionades amb la construcció del discurs.

Figures fòniques

La més important és la rima. Són també figures fòniques l'**al·literació** (repetició pròxima de sons), la **paranomàsia** (repetició pròxima de grups fònics), l'**onomatopeia** (imitació de sons reals) i, en general, els anomenats **jocs de paraules**.

Figures morfosintàctiques

La més pròpia del vers és el paral·lelisme o repetició d'una mateixa estructura en diverses frases seguides. Altres figures són una repetició d'una sèrie de paraules, blocs de paraules, siga al començament o al final d'un vers. Altres: anàfora, polisíndeton, asíndeton, el·lipsi, hipèrbaton...

Figures lògiques

- L'**antítesi** indica l'oposició de dues oracions, dos sintagmes o dos mots aïllats de sentit contrari
- En la **paradoxa** es fa l'enllaç de dues idees aparentment oposades, que tanmateix poden arribar a conciliar-se aprofitant un possible canvi de significat de les paraules.
- La **ironia** consisteix a dir alguna cosa de tal manera que el receptor entengui el contrari del que es diu.
- L'**al·legoria** és una figura lògica de substitució completa, que es presenta en forma de relat en què apareixen una sèrie d'elements que tenen un sentit i a la vegada són susceptibles d'adquirir-ne un altre de més profund, a partir d'una interpretació en la qual a cada element aparent es correspon un d'ocult.

Figures semàntiques

Hi ha dues figures semàntiques que destaquen entre totes per la seva importància:

- La **metàfora** és un dels elements centrals de tota poesia. Consisteix a substituir un mot per un altre, que pertany a un camp semàntic diferent, entre els quals pot establir-se una relació analògica (és a dir, comparteixen algun tret significatiu comú).
- La **metonímia** (amb la qual englobem la sinècdoque) consisteix en la substitució d'una paraula per una altre, quan totes dues pertanyen al mateix camp semàntic. La relació entre les dues paraules (la literal i la substituïda) es basa en el fet que una és la causa, la conseqüència o una part de l'altra.

Algunes consideracions pel que fa al text assagístic

El tipus de text més utilitzat per a l'exposició de les disciplines humanístiques és l'assaig. A partir dels *Essais* de Montaigne publicats el 1580, s'ha desenvolupat fins a convertir-se en la forma habitual d'expressió del pensament intel·lectual del segle XX. Avui es considera un gènere literari didàctic.

Classes d'assajos

Resulta difícil una classificació d'aquest tipus de textos, podem, no obstant això, assenyalar:

- Pel tema: literaris, filosòfics, sociològics, històrics...
- Pel to emprat pel seu autor: informatiu, irònic, líric, satíric...
- Per l'actitud de l'autor: crítics i analítics.

Visió teòrica

L'assaig és un text escrit en prosa, generalment breu, de finalitat didàctica i d'anàlisi d'una determinada realitat o crítica. Suposa una reflexió lliure i oberta sobre els més variats temes per a mostrar nous punts de vista o oferir suggeriments sobre algun aspecte concret del tema-base.

L'emissor intenta oferir una visió personal i subjectiva del tema, i, per a aconseguir-lo utilitza tots els procediments que l'ús de la paraula escrita posa al seu abast: varietat de tons (irònic, crític, informatiu...) canvis de registre (culte, col·loquial...).

El tipus de discurs predominant és l'exposició acompanyada de l'argumentació.

El desenvolupament del tema sol ser deductiu o analitzant (del que és general a allò més particular) i la seua estructura global, en paràgrafs, segueix l'esquema bàsic en tres parts. Malgrat el que s'hi exposa, l'assaig permet una certa llibertat d'estructura, són freqüents les digressions (inclusió de temes aliens al central), cites, anècdotes, impressions personals; llibertat d'estructura derivada de la seua condició de reflexió lliure i oberta.

Elements lingüístics caracteritzadors de l'assaig

La situació comunicativa: el text assagístic com a acte de comunicació

Emissor: és l'autor de text, sol aparèixer la primera persona. (Atenció! Aquesta 1a persona és la de l'autor real, no cal confondre-la amb la 1a persona narrativa, veu d'un personatge inventat per l'autor). La visió personal que ofereix no es manifesta aïllada, sinó en relació amb el seu entorn històric, social i cultural.

S'hi adreça a un receptor múltiple (els lectors del text) per persuadir-lo o fer-lo reflexionar sobre un tema concret (missatge) a través d'un canal (una col·lecció d'assajos, un article de periòdic...) tot servint-se d'un codi elaborat (moltes vegades desviat de la norma habitual) de la llengua escrita en un nivell alt.

La situació (o entorn espacial o temporal) és una mica més que un simple escenari: tant l'actitud com la temàtica guarden una estreta relació amb el període històric i l'espai que sorgeix el text assagístic.

Funcions del llenguatge

- Conativa: es pretén convèncer als receptors de la veritat de la tesi (generalment apareix de forma implícita).
- Expressiva: garantida per la subjectivitat de l'autor en concretes dades lingüístics: l'exclamació, l'ús de vocatius, preguntes retòriques... l'ús d'un llenguatge valoratiu
- Referencial: es transmet una informació concreta.

(Com és lògic, cal identificar en cada text concret quina informació es transmet i de quina es pretén convèncer).

Característiques lingüístiques

Com que l'assaig és una mena de text humanístic comparteix les característiques d'aquells. Podríem assenyalar com predominants:

- Apel·lacions directes als receptors, amb l'ús de la 2a persona (en verbs, determinants i pronoms) i la 1a del plural (plural de modèstia) que implica a l'emissor.
- Major ús dels recursos retòrics (que justifica la seua inclusió en els textos literaris): metàfores, hipèrboles, enumeracions.... aquests recursos garanteixen la voluntat d'estil de l'autor que es considera un creador.
- Subjectivitat màxima, amb tots els recursos propis d'aquesta manera: 1a persona, adjectius valoratius, connotacions, interrogacions retòriques...
- Estructura més lliure: deductiva, contraposició encadenada...